

Oral History Kosovo

Sagovornica: Nakon rođenja sina, imala sam jako velike zdravstvene probleme i nisam imala podršku ni od muža ni od njegove porodice. Živeli smo sa njegovim roditeljima i sa mužem.

Intervjuerka: Gde?

Sagovornica: U Prištini. I nakon što sam rodila sina stalno sam imala probleme. Problemi koji su počeli tokom trudnoće, ali su postali vidljiviji nakon što sam rodila sina.

Intervjuerka: Kakvi su to problemi bili?

Sagovornica: Možda tokom trudnoće, ali više ne. Neke reči neke... neko psihičko opterećenje, jer fizičkog nasilja nije bilo nikada. Nikad. Ali nekad je to psihičko gore... više boli jedna reč, nego da te ošamari. Na primer, nikad nisam mogla da isplaniram nešto sa mojim mužem, jer se uvek pitala njegova udata sestra, da li nešto smem da uradim ili ne. Ako sam ja napravila plan, to jest ako smo napravili plan, nikad nije uspeo. Tako da, najveći problemi su se desili nakon porođaja. Ja sam imala zdravstvene probleme i kao rezultat njihove nemarnosti, kažem vam vrlo direktno, nisu me puštali da idem kod doktora.

Intervjuerka: Zašto?

Sagovornica: Jer kao: “Ona se samo pravi, nije joj ništa. Sve smo se porodile, sve smo imale bolove. Imale smo ovo, imale smo ono”. I...

Intervjuerka: Tačnije, to je bila postporođajna depresija?

Sagovornica: Ne, imala sam apsces u dojci. Od kojeg su mi rekli da je postao rak. I zato što mi nisu dali da odem kod doktora na vreme, to se dosta povećalo. Kad sam počela da idem kod doktora, ako ne grešim sin mi je imao dve nedelje. Nakon što je sin napunio dve nedelje, videla sam da oni ne insi...

nisu... ja sam insistirala da odem kod doktora, a oni sve vreme: "Proćiće to, kod svakog se to desi. Proćiće i to". I ja sam insistirala da me odvedu kod mog oca. Ne zato što sam htela da se razidem, nego sam rekla: "Tužna sam, hoću da idem malo da budem tamo". I okej, pitao je svoju majku, ona mu je rekla: "Odvedi je!" Odveo me je kod mog oca. I te noći kad sam otišla kod mog oca, ja sam izgubila svest. I onda ga je moj brat zvao i rekao mu je u kakvom sam stanju. I rekao mu je: "Ako ti nećeš da je odvedeš kod doktora iako je tvoja žena i ti si je doveo u ovo stanje, mi ćemo je odvesti". Ali došao je i odveo me kod doktora.

Kad smo otišli u dom zdravlja, uputili su nas direktno u bolnicu. I u bolnici sam odmah imala prvu intervenciju. Sve se tu desilo bez anestezije, bez ičega, jer je celo telo bilo puno gnoja. I rekli su mi: "I ako ti damo anesteziju, neće da deluje". Tako da, sve ono rezanje, to se desilo bez opijanja. I reči doktora: "Trebali ste da je dovedete ranije, ne da dopustite da dođe do ovog stanja. Ali hvala Bogu što ste je doveli, jer je mogla da umre. Mogli su da joj se otruju organi celog tela". Nakon pet nedelja sam morala da uradim dubinske analize, i rekli su mi: "Imaš rak dojke i moraš da se operišeš da se skine dojka". Dakle, bila sam u četvrtoj nedelji lečenja kad smo se razveli.

Intervjuerka: Četvrtoj nedelji čega?

Sagovornica: Lečenja, kad smo se razveli. Ustala sma ujutro, otišla kod doktora, trebao je da mi ušije rane koje su bile otvorene, tri nedelje su bile otvorene. I šivenje je bilo bez anestezije, i vratila sam se u stan. Ručali smo bajramski ručak i dobro, sve je bilo normalno. Onda su roditelji mog supruga išli kod njihovih roditelja da ih posete za Bajram. I mene su moji zvali, pozvao me je brat, rekao mi jr: "Hoćemo da dođemo za Bajram". I sve je tu počelo.

Ja sam ušla, rekla sam mužu da mi je tako rekao i: "Okej, u redu je" i ušla sam u sobu kod sina. Onda je njegova sestra malo uticala. Kad sam ušla, videla sam da pričaju, rekla sam: "Šta se dešava?" "Oni nemaju šta da dođu, zašto da oni dođu kad moji roditelji nisu tu? Ti nisi ovde domaćica. Kako ti smeš da dovodiš svoju porodicu ovde kad moja majka nije tu". I počele su te stvari, počeli su da se kače za bezvezne stvari, za ništa.

Nisam htela da bude konflikta između porodica. Jer ih je moja porodica mnogo poštovala i htela sam da se uvek ta veza održi. Bez obzira šta se događalo, nisam volela da probleme sa mojim mužem pokazujem mojoj porodici. Htela sam da se uvek poštuju, da ga vole kako su ga voleli.

Intervjuerka: Da li si nekad pričala s nekim?

Sagovornica: Ne, nikad. Nikad. I pisala sma mom bratu, rekla sam mu: "Nemojte da dolazite, roditelji mu nisu tu". I onda se muž malo iznervirao: "Zašto si mu pisala?" Rekoh: "Pa zato što si ti oterao moju porodicu", rekoh: "to je normalno, kao kad ti dođu na vrata i ti im zatvoriš vrata, kao da im kažeš: 'Nemoj da mi dolaziš'". Rekoh: "I on nije rekao da dolaze odmah, samo je rekao: 'Doći ćemo'". Rekoh:

“Ne razumem zašto, šta se dešava? Nisu takva porodica da ti stalno dolaze”. Relano nisu porodica koja ti dođe bez najave, jer kad bi bili takvi, možda bi mi bilo razumljivo. Ali, bez obzira, roditelji nikad nisu višak.

I rekla sam: “To je normalno”, rekoh: “ali nema veze, vi”, rekoh: “odlučite”, rekoh: “šta ćete raditi u svojim kućama, onda vi odlučite. Nemam šta da radim!” I ustala sam, ušla u sobu i iz inata, jer sam njegovoj sestri vratila reč, došao je u sobu i tu je počeo veći konflikt. Onda me zvao moj brat, ja sam plakala i kad me je zvao, sve sam mu ispričala preko telefona. Kad su došli njegovi roditelji, bilo me je sramota da izađem i ispričam šta se desilo. Ja sam dosta sramežljiva osoba. I otišla sam, sela, trudila sam se, kako da skupim hrabrost i da ispričam da se to desilo.

Sve dok sam shvatila da ako im ja ne ispričam, zvaće ih moj brat. I sela sam i rekla, rekla sam: “Tata”, rekoh: “moram s tobom o nečemu da razgovaram ako je moguće?” Rekoh, pričam mu, rekoh: “Moja porodica je htela da dođe”, rekoh: “nisu bili za to”. Ispričala sam mu kako se sve desilo, i kako je ležao, ustao je, seo i rekao mi je, reče: “Ja sam od početka bio protiv vaše veze”. I mnogo sam ga poštovala, ne mogu da kažem da sam ga volela kao svog oca, jer nikoga ne mogu voleti kao svog oca, ali mogu reći da sam ga 80 posto volela kao svog oca. Jedini čovek koga kad sam čula da kašlje u drugoj sobi, nisam mogla da sedim.

Poštovala sam ga, imala sam puno poštovanja prema njemu. Kad mi je rekao tu reč, ne znam, ne mogu reći da sam se iznenadila, ali šokirala sam se. I rekla sam: “Zašto, šta se desilo? Šta imaš protiv mene? Zašto si bio protiv naše veze?” Rekoh: “Završili smo, samo hoću to da znam, jer hoću da razjasnim ove stvari kako bih imala miran život, jer vidim da nemam miran život. Šta imaš protiv? Zašto si bio protiv?” “Ne”, reče: “nemoj da se uvrediš, nemam ništa protiv tebe. Vidim da si dobra, pristojna, jednostavno sam bio protiv veze”. “Ali zašto protiv veze? Da li imaš nešto protiv mog oca?” Jer je poznavao mog oca.

“Ne, sačuvaj Bože. Ja sam uvek govorio, imate sreće što vam je njegova ćerka došla u kuću”. “I zašto protiv?” Rekoh: “Ne razumem”. “Onako”, reče: “hteo sam da moj sin uzme školovanu i zaposlenu devojkicu”. “Okej”, rekoh: “ja sam školovana, završila sam fakultet, ali sad ne radim”, rekoh: “mi smo se uzeli, postala sam majka, sad ne može sve odjednom da se desi”. Realno, ta me je reč uvredila, jer je njegov sin imao dva završena fakulteta, ali nije radio. Nisam razumela zašto, zašto je uvek cilj da žena mora da radi, da izdržava porodicu, treba i muškarac za porodicu. Ja razumem, žena treba da radi da bi podržavala muža, ali nije prinuđena da izdržava porodicu.

Kad sam tu razgovarala s njegovim ocem: “Meni”, rekao je: “se nisi nikad svidela”. “Okej”, rekoh: “pre nego što sam se ja verila s tvojim sinom i pre nego što smo imali jaču vezu”, rekoh: “mi smo se videli i ako je već naša veza pod vašim uticajem, vi ste onda mogli da kažete: “Ne sviđa nam se, nije prikladna za našu kuću”. Rekoh: “Ja bih se veoma jednostavno povukla”. Rekoh: “To hoću samo da vam dam do znanja, nemojte da upropastite nečiji život”, rekoh: “jer vi ste mi mnogo toga u životu stopirali zbog

ovoga". I onda je počeo, reče, rekao je: "Uzmi", reče: "njene stvari, i skloni je iz kuće", rekao je: "jer neću da je vidim", rekao je: "naći ću ja tebi bolju".

"Okej", rekoh: "u redu, znači odlučili ste, a?" Rekoh: "Kod nas kažu, desila se smrt pa se shvatilo ko je ko. I sad ja kažem, desila se ova situacija i vidim gde mi je bilo mesto", rekoh: "ili tačnije da mi nije bilo mesta u ovoj porodici. Niti bih ikad mogla da stvorim mesto u ovoj porodici, koliko god da sam se trudila". I smejala sam se, realno sam se smejala. I njegova sestra mi je rekla, reče: "Ovoj", reče: "nije dobro jer se još i smeje". I ustala sam, izašla odatle, otišla sam u svoju sobu i sela sam, jer sam mislila da su se iznervirali i pričali gluposti, nisu znali ni šta pričaju. I kad sam otišla u sobu, čula sam njegovu majku kako mu kaže: "Sve šta ima, neću ni njene čarape da mi se tu vrte, skloni, skloni. Odmah da mi skloniš odavde!"

I došao je i rekao: "Spremi stvari i odvešću te kod tvog oca". Rekla sam mu: "Okej, hoćeš da me odvedeš kod mog oca?" "Da", "Da li ti imaš neki razlog, šta ćeš reći mom ocu?" "Samo ću mu reći da nam ne ide", "Ali ti ne možeš reći mom ocu da nam ne ide jer nam je do sad išlo. Kako nam sad ne ide?" I ja kažem njima, rekla sam im: "Da li možete da sačekate da se moj brat vrati kući?" Rekoh: "Tata je sam", rekoh: "neću, nek on ide malo da ih pripremi". "Ne, ne, ajde, ajde, odmah, odmah!" "Okej", ja sma ustala i uzela torbu, on se okrenuo prema svojoj majci: "Da li da joj dam pampere za sina ili da joj ne dam?" Imao je komplet pampersa koji mu je kupio taj dan. I sad, da li da to da meni ili ne? Ona reče: "Daj joj, daj joj, neka uzme".

Nastavila sam, otišla sam kod mojih roditelja. Otišla sam i ušla, otac je bio sam, bio je samo sa mlađom sestrom. Možda je to bio najteži trenutak od svega ovoga. Kad sam ušla, oni su stajali kod vrata, njegov otac i moj bivši muž, i pozvali su mog oca da izađe napolje. Ja sam ušla unutra, kad sam ušla, čim me otac video, ustao je, raširio ruke: "O, ko mi je to došao", zagrlio nas je od radosti. Kad me zagrlio, ja sam odmah počela da plačem. Kad je video da plačem, odmah je znao da se nešto desilo. "Šta je bilo?" Samo sam mu rekla... nisam mogla da pričam. I rekla sam mu: "Čekaju te napolju". "Ne", rekao je: "neću da izađem dok mi ti ne kažeš šta je bilo. Ti si za mene važna, a ne ko je napolju. Ti si važna, šta se desilo? Smiri se".

I sabrala sam se malo, trudila sam se da se smirim, ali glas mi se tresao i nisam mogla da mu ispričam stvari jasno. I rekla sam mu: "Tata", rekla sam: "tako stoje stvari, čekaju te napolju, ne mogu nešto više da ti objašnjavam, da li ćeš izaći napolje?" Rekoh: "Jer te oni čekaju i oni će ti ispričati", rekoh: "ako ti već ispričaju". "Okej". I izašao je moj otac: "Važi", rekao je: "ti se smiri, ja ću uzeti sina". I izašao je tata, kad je tata izašao, moj stric je ispraćao neke goste. I moj otac im je rekao: "U čemu je problem?" On je rekao: "Doveo sam ti ćerku", "Da, ja sam video da si mi doveo ćerku, ali zašto ste mi doveli ćerku? Dovedi ste je za Bajram, ili šta?"

"Ne, ne, ne radi se o Bajramu", [kaže] njegov otac. "Pričaj ti sa tvojom ćerkom", i nije mu baš nešto sve ispričao. I moj otac je rekao: "Okej", rekao je: "ja ću razgovarati s mojom ćerkom, ali hoću samo nešto

da vam kažem, hoću da vam dam do znanja da ću da se molim Bogu danju i noću, ako samo zrno krivice ima moja ćerka, ali znajući kakvo dete imam, nije kriva. Ja se molim da bude ona kriva kako se ne bi uveličalo. Samo vam kažem, zategnite dobro konopac, jer nemate pojma kako će da pukne". Onda su došli brat, majka, sestre, i njima sam ispričala, ispričala sam sestri ovako, ovako. Sestra mi je rekla: "Ispričaj tati sve". Rekla sam: "Ne znam da li ću moći", rekoh: "zato pričam sa tobom", rekoh: "jer znam da kad stanem ispred tate", rekoh: "neću moći da pričam", rekoh: "jer neće ni glas da mi izađe". "Važi", reče: "nemoj da gledaš u tatu", reče: "ali ispričaj mu sve šta imaš".

Onda, sutradan sam ispričala mom ocu, sela sam, možda mi je Bog pomogao, i pričala sam bez problema, do kraja sve dok sam završila. "Okej", reče: "u redu", reče: "a sin?" Rekoh: "Sin je moj", "Ja razumem", rekao je: "da je tvoj", reče: "on je i moj unuk", reče: "ali šta su ti rekli za sina?" Rekoh: "Ne, nisu mi ništa rekli. Samo su mi rekli: 'Uzmi sina'". Rekao je: "Zar ti nisu rekli: 'Ostavi sina, ti idi?'". Rekoh: "Ne", "Ništa, baš ništa?" Rekla sam: "Ne". "Pa kako, zar ga nisu ni zagrlili?" "Da" rekoh: "ne oni, nego ni njegov otac, nit' ga je pogledao, nit' zagrlio". "Uopšte". Rekao je: "Ne moraš ništa više da mi pričaš".

Dva meseca on nije ništa znao o sinu, uopšte. Iako sam mu ja slala s vremena na vreme neku sliku. Ne zbog nečeg, nego mi je bilo žao, mislila sam, videće kako mu je sin. I kad smo izašli nakon dva meseca, seli smo prekoputa, u stvari, ja sam bila prekoputa njegovog oca. I dok smo išli da se sastanemo, rekla sam mom ocu, rekla sam: "Tata", rekoh: "ako misliš da ti nešto nisam ispričala", rekoh: "izvoli pričaj, znaš, sve što imaš da me pitaš". "Ne", reče: "pričaj ti ako si zaboravila nešto da mi ispričaš", reče: "jer čovek", reče: "ima momenata kad zaboravi". Rekla sam: "Ne sećam se da sam nešto zaboravila", rekla sam: "ali na kraju krajeva, ako oni nešto pomenu, tada ću znati da li sam zaboravila", rekoh: "reći ću da sam zaboravila", znaš. "Okej". I izašli smo mi, izašli da se sastanemo, u redu.

Prvo smo počeli sa nekim šalama: "Kako ste, šta radite?" Skroz normalne stvari, kao da nam sve ide dobro u životu. I onda je moj otac rekao: "Sad da pričamo realno, mi nismo izašli da pijemo kafu radi zabave", rekao je: "izašli smo da rešimo jedan problem", rekao je: "koji je dosta velik problem", rekao je: "koji će nas koštati celoga života". Tako da, obratio se njegovom ocu: "Sad, više", reče: "s tobom", reče: "imam šta da razgovaram", rekao je: "ne ni s tvojim sinom, ni s mojom ćerkom, jer su oni deca. Bez obzira koliko imaju godina", rekao je: "oni su deca. Jer je moja ćerka za mene još uvek dete. Uvek je moje dete. Tako da, tako da ja imam jedan razgovor s tobom kao čovek s čovekom. Šta ti je uradila", rekao je: "moja ćerka?" "Ništa". "Da li te je uvredila nekim rečima, nije te poštovala?" Rekao je: "Ne, poštovala me".

"Nije te poslužila?" "Ne, nije trebalo ništa da joj se kaže jer je sve završavala". "Zašto, uvredila te rečima?" I kad je rekao da li te uvredila rečima, odgovorio je na taj način da koliko ja poznajem mog oca, ostaviće mu sumnju. I uključila sam se, rekla sam: "Tata", ja sam ga opet zvala tata, rekoh: "Tata, izvini što te prekidam", rekla sam: "ali moj otac te pitao nešto", rekoh: "molim te, odgovori mu, taman iskreno". Rekla sam: "Jer način na koji si ti odgovorio mom ocu je probudilo malo sumnje". "Šta", reče:

“da mu odgovorim?” “Moj otac te pitao da li sam te rečima uvredila”. I okrenuo se i rekao: “Pa ti ne smeš da me uvrediš”. Ja sam počela da se smejem, rekoh: “Za mene je dovoljan ovaj odgovor, a mislim da je dovoljan i mom ocu”. I moj otac je rekao: “To što ne sme”, reče: “nemaš pojma kakvu ona podršku ima”.

Izlazim van [teme], otac me je uvek zvao po imenu moje tetke, jer je ona uvek bila mirna osoba i stvarno je mnogo toga pretrpela. I kad sam se ja verila, sad sam se vratila malo unazad, kad sam se verila, rekao mu je [vereniku]: “Žao mi je nje”, rekao je: “može da pati, da trpi mnogo, a da ne izražava to”. I kaže za moju tetku: “Sva je”, kaže: “kao Mirveta. Tako je ona uvek trpela”, rekao je: “ćutala je, držala u sebi. Sad je”, reče: “dobro. Ali njeno telo je mnogo patilo”, rekao je: “Život joj je propao. Ali dobro, sad se sredila, sad joj je život kako treba, ali je mnogo patila”, rekao je: “žao mi je i nje”, reče: “jer ona ne priča. Kad bi se izrazila, to bi onda bila druga priča”, rekao je: “Ali ne izražava se, ni meni, ni drugima. Zato mi je žao. Tako da, molim te, tog momenta kad vidim da mi ćerka nije dobro, znam da ti imaš problema sa njom”.

I kaže njemu: “Uvek sam je poredio sa mojom sestrom jer je i njoj tako, i ona je takva”, rekao je: “Od petoro dece koje imam, da mi o njoj neko nešto kaže Bogami neću da verujem. Ne ti, već i moja žena”, rekao je: “da mi kaže, ne bih verovao, a kamoli tebi”, reče: “jer znam kakva je”. “Ne” rekao je: “nemam ni ja nikakvu primedbu”. Rekao je: “I šta onda, znate li zbog čega se raspušta žena?”, rekao im je. Reče: “Znate li?” reče: “Tu su tri razloga”. Rekao im je, i mom mužu je rekao: “Da li si je uhvatio u nekom delu, kako ne treba?” “Prof [profesore]”, jer ga je zvao prof: “Ne dao Bog”, rekao je: “kako možeš tako nešto da kažeš?” Rekao je: “U stanju sam da odem ko zna gde i da je ostavim samu i da se ne bojim”. “A da li te je lagala?” “Ne”. “Da li ti nešto ukrala?” “Ne”. “I šta onda? Ostavi ta dečija posla. Da li si ti dete, ili šta si? Zar nisi bio sposoban da stвориš porodicu. Ako nisi bio sposoban da stвориš porodicu, zašto si ošteti moju ćerku? Zašto brate nisi otišao da oštetiš neku drugu, nego baš moju ćerku? Šta ti ona radi?”

Onda kad su videli da nemaju kud, smirili su se skroz i realno sve što se pričalo, pričalo se na način kako sam je ispričala mom ocu. Rekla sam: “Uvek sam ja donosila odluku i otac mi je davao podršku”, rekoh: “ovog puta hoću da otac donese odluku, a ja da dam podršku”. “Kako”, reče: “da moj otac donese odluku za nas dvoje?” Rekoh: “Da”. Reče: “Pa gde si to videla?” Rekoh: “Isto kako je tvoja majka donela odluku da se nas dvoje razidemo. Sad”, rekoh: “moj otac će odlučiti da li ćemo nas dvoje biti zajedno”. I gledamo mog oca, on je rekao: “Ona će odlučiti, a ne ja”, rekao je: “ona mi daje to pravo, ali to je njen život, nije moj. Ja”, rekao je: “vam ne verujem i ne mogu da dopustim da moja ćerka dođe kod vas u kuću, jer pogledajte šta ste joj učinili prvi put, a šta ćete joj uraditi drugi put? Jer samo zato što je bila bolesna, zato što ste morali da je odvedete kod doktora, zato što je primala terapiju? Da se leći, i sad kad joj je malo bolje, primi ćemo je opet a? Kad je loše odvešćemo je kod oca, a kad joj je bolje doći će kod nas?”

Rekao je: “Koji je razlog? Plus osim toga”, rekao je: “i da se ona vrati kod vas”, rekao je: “još jedno dva-tri meseca dok se oporavi, jer se još uvek leći, i dalje ima terapiju dok sve završi. Onda”, rekao je:

“ćemo pričati. Međutim”, reče: “imate mogućnost”, rekao je njegovom ocu: “da skupite ljude”, reče: “i dođi mi u kuću s ljudima” reče: “i kad ljudi završe ovaj posao tad”, reče: “moja ćerka”, reče: “može da dođe kod tebe”. “Ne”, rekao je: “ovo nismo započeli s muškarcima i nećemo ih uključiti”. “Ne”, rekao je: “nismo s njima započeli, ali vi ste doveli stvar do ovde”, rekao je: “jer mi smo vrlo dobro počeli. Hteli smo da imamo dobre međusobne odnose”. I njegov otac je rekao: “Ja neću skupljati ljude nikad. Nikad u životu”, reče: “neću skupiti ljude”. I tu: “Ako misliš da možeš”, reče: “evo mi smo tu”. Moj otac je rekao: “Bogami”, reče: “ja te stvari”, reče: “mogu lako da uradim”, rekao je: “ali završio sam”, reče: “neku školu”, reče: “Želim da rešim stvari rečima, a ne nasiljem”, rekao je: “jer je nasilje na prvom mestu. Odmah”.

Rekao je: “Ne biste se ni pitali da sam izabrao nasilje”, rekao je: “ne bih vas čekao dva meseca”. Rekao je: “Ali vidim da ne vredi više razgovarati sa vama. Druga stvar”, rekao je: “koju sam primetio”, rekao je: “sedeli smo ovde dva sata, a ni on kao otac, ni ti kao deda niste u stanju da pitate kako je dete. Da li ima dovoljno za jelo, piće? Ima li pelene? Da li se smeje, da li plače? Je li bolestan, je li dobro? Niko od vas nije pitao. Nemojte da zezate. Moj unuk je deo moje ćerke, deo mene, on će odrasti na isti način kao i moja ćerka. Zapravo, mojoj ćerki je nekad nešto falilo, a njemu neće ništa faliti. Žao mi je što će moj unuk odrasti bez očeve ljubavi, to će mu nedostajati. Daću mu dedinu ljubav, neće mu nedostajati dedina ljubav, ali očeva, da”. Ovo su bile poslednje reči i razdvojili smo se. On je otišao u svom pravcu, ja u svom. Rekao mi je: “Vrata su ti otvorena ako želiš da se vratiš”. Ali nikad nisam htela da se vratim.